

[B] **SPELERS VOOR HET LEVEN. “KLIMTOL”
VAN ETIENNE VAN HEERDEN**

In de krap honderdvijftig jaar dat de Afrikaanse literatuur bestaat, verkeerde de Zuid-Afrikaanse samenleving in spanning, vooral door de tegenstellingen tussen de bevolkingsgroepen. Die traden het scherpst op de voorgrond in de tijd van de apartheid, maar bepaalden de maatschappelijke ontwikkelingen al veel eerder en doen dat nog altijd.

De Afrikaanse literatuur is dan ook een *betrokken* literatuur. De schrijvers kunnen om de politieke en sociale toestand moeilijk heen. Ook voor het verleden hebben zij veel aandacht, vooral in die mate dat de groepstegenstellingen eruit spreken, wat bijna altijd het geval is. Over wie in Zuid-Afrika verantwoordelijkheid daarvoor of schuld daaraan draagt, kan historisch onderzoek het een en ander verduidelijken. Maar ook de schrijver kan die vragen in zijn literaire spel naar voren brengen. Hoe krijgen we het beste zicht op het verleden: via de geschiedschrijving of via de kunst? Bij iemand als Etienne van Heerden komt deze vraag naar voren. Een van zijn personages heeft er zelfs een antwoord op: “die kuns kan die verlede soveel beter vasvat as die geskrifte van historisi.”

Van Heerdens doorbraakroman was *Toorberg* (1986), vertaald als *De betoverde berg*. In dat boek krijgt Zuid-Afrika de gestalte van een grote boerderij waar twee takken van één familie wonen, de blanke tak in het goede huis op de goede grond en de familieleden “van gemengden bloede” op slechtere grond in een krotje. Als er onder verdachte omstandigheden een kind om het leven komt, rijst de schuldvraag. De roman voert terug naar de overleden voorouders die hun graf uitkomen om toch nog een woordje mee te spreken. Zo krijgt de schuld een breder bereik dan dat van die ene moord op dat ene kind. De hele Zuid-Afrikaanse geschiedenis wordt het onderwerp, zo niet meer.

Met zijn belangstelling voor het verleden vormt Van Heerden in de Afrikaanse literatuur als gezegd geen uitzondering. Maar typisch voor hem is dat hij alles wat voorafging, aan nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen vastknoopt, zodat zijn romans de trekken krijgen van een lopende kroniek van Zuid-Afrika. Op basis van zijn fantasie en met veel gevoel voor humor zet hij zijn spel met schuld, verleden en heden in wisselende varianten voort.

Etienne van Heerden, Foto Imke van Heerden.

De vondst van zijn nieuwe roman *Klimtol* is dat hij het spelkarakter van zijn kunstenaarschap en de vaste thema's van zijn werk verbeeldt in de figuur van een oude jojo-artiest, een zekere Ludo ("ik speel" in het Latijn). Ook na een lange loopbaan in reclameveldtochten van Coca Cola is hij nog altijd gek van zijn trucs. Vergeefs probeert hij in een weliswaar toeristisch maar toch niet helemaal bedorven vissersplaatsje te genieten van zijn oude dag. Ook Ludo draagt namelijk schuld aan de dood van een kind. En alleen in zijn spel kan hij zich daar tijdelijk aan ontworstelen, daar vindt hij zichzelf terug.

Het gaat Van Heerden niet om de jojo maar om het spel. Niet voor niets verwijst de schrijver naar Huizinga's *Homo ludens*, waarin de traditionele rangorde van de belangrijke ernst en het bijkomstige spel zowat wordt omgedraaid. In het spel ligt immers de essentie van alles. Het gaat Van Heerden ook om zijn eigen spel voor het leven, om zijn schrijverschap. Daarover heeft hij het als hij schrijft over Ludo's jokkunsten.

Ludo's schuld ligt in het verleden, midden in apartheidstijd. Ook zijn schuld houdt verband met de bekende tegenstelling, want het kind dat van zijn fout de dupe was, is "bruin". In het heden helpt hij bruine jongeren, om iets goed te maken. In de loop van de roman ontmoet Ludo anderen die een spel van levensbelang spelen. Zijn grote liefde van vroeger, een fotografe, keert naar hem terug. Een jomeisje, even begeistert als hij, bezorgt hem de comeback waarnaar hij verlangt, bouwt hem met behulp van een kapper/kaalknipper en een *tattoo master* om tot vintage artiest en sleept hem mee naar

jojowedstrijden in Europa. Gezamenlijk triomferen zij in een duivelse jojo-act op muziek van de Zuid-Afrikaanse hiphopgroep Die Antwoord. Dit deel van de roman is amusant maar niet zo dwingend als de overtuigender schildering van Ludo en het dorpsleven. Het meisje vertegenwoordigt (nogal nadrukkelijk) het heden van jonge Zuid-Afrikanen die alle gepraat en gewroet over het verleden beu zijn en de wereld boven Zuid-Afrika verkiezen.

Klimtol is zorgvuldig vertaald, met weinig fouten. Een woord als "trucker" (vertaling van het veel voorkomende "trieker") is onbruikbaar omdat het bij de Nederlandse lezer het woord "trucker" blijft oproepen. "Kunstenmaker" misschien? De keuze voor "klimtol" (naast jojo) is te billijken, maar de manier waarop – kennelijk vanwege een verhoopt couleur locale-effect – elders in de roman het Afrikaans doorklinkt, is niet altijd gelukkig.

Toch blijft *Klimtol* een mooi boek. In de beheersing van al zijn verhaallijnen toont de schrijver zich de evenknie van de jospeler. Verrassende wendingen en onthullingen verraad ik niet. Maar ik mag niet zwijgen over het personage Snaartjie Windvogel, als gefnuikte violiste alweer zo'n speler voor wie het spel het leven bepaalt, maar dan een die is terechtgekomen in de laagste compartimenten van de samenleving. Voor de geschiedenis van Ludo is van belang dat hij Snaartjie bijstaat, maar op het beslissende ogenblik ook tegenover haar weer tekortschiet. Snaartjie staat echter ook op zichzelf. Het portret van deze dochter van een kansarme familie vormt een indringende uitbeelding van de strijd in het tegenwoordige Zuid-Afrika. Hoewel zij niet de hoofdfiguur is, zal zij menige lezers het langst bijblijven.

EET FRANCKEN

ETIENNE VAN HEERDEN, *Klimtol*, vertaald door Karina van Santen en Martine Vosmaer, Podium, Amsterdam, 2014, 400 p.